

[1979, 21. května]^a – Text Rudolfa Battěka vydaný Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných „Morální občanství Alberta Černého“ obsahující zhodnocení osobnosti a politického působení Alberta Černého v souvislosti s celkovou situací ve společnosti.¹

Jedinec ve společnosti prodělává často složitý vývoj – křivka jeho sociální adaptability a mobility může ukazovat značné přeryvy v občanské, hospodářské a prestižní zařazenosti. Ale to, co má v demokratické společnosti svou příčinu převážně v individuálních poruchách charakteru, v narušení nějakou událostí v nejbližším sociálním milieu nebo z důvodu vyšší moci, má v totalitním sociálním řádu v mnoha případech důvody vysloveně mocensko-politické. Peripetie, jimiž prochází nonkonformní občan v komunistickém režimu, jsou toho evidentním důkazem. Stále znovu a znovu si uvědomujeme i ověřujeme, jak odvozená a ustrašená moc napadá životní koncepce lidí odmítajících přijmout masově oligofrenní koncept nabízený a vnucovaný v univerzální podobě. Přitom nelze přehlédnout, že škála možností těch, kdo takovou nabídku přijmou, je nevidaná, a tak se často divíme, že těchto „výhod“ mocensky nabízeného konsensu – žít v souladu s řádem vládnoucí moci na základě respektování ideologických zásad, mýtů a rituálů na jedné straně a s využíváním všech možností hmotného zajišťování a rozšiřování blahobytu při minimálním pracovním zatížení na straně druhé, není plně využíváno.

Ve společnosti tvoří menšinu ti, kdo tento konsens přijímají jako výraz osobního přesvědčení, plně se s ním ztotožňují a podle něho žijí. Největší část tvoří smířliví a smíření občané, jejichž životní devíza je tvořena dvěma postuláty: a) žijeme jen jednou a není

^a Ve strojopisu článku uloženého v soudním spisu případu Rudolfa Battěka je tato datace uvedena pod textem. MS v Praze, soudní spis k případu Rudolfa Battěka (spis. zn. 1 T 16/81) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, spis. zn. Rt 15/90, rozsudek Městského soudu v Praze ve věci Rudolfa Battěka.

účelné, abychom tento svůj absolutně vymezený čas strávili ve strastech, chudobě a nadbytečných starostech, ale naopak, měli přiměřený (ale raději co největší) hmotný blahobyť, pohodlí, abychom prostě žili civilizačně a kulturně „na úrovni“ možností, jež nám tato společnost nabízí; b) protože víme, že toho můžeme dosáhnout jen, budeme-li respektovat určité požadavky vládnoucí moci na vnější chování, přizpůsobíme se natolik, abychom tím „pokryli“ rozsah svých vlastních soukromých požadavků a nároků. Svůj nesouhlas, kritičnost až odpor vůči formám a metodám mocenské elity nedáme najevo nikdy tam, kde by nám hrozilo prozrazení našich skutečných názorů.

Míra této dvojtvárné^a existence je odstupňována, ale vždy je přítomna a zcela nutně zanechává své hrozivé schizofrenní stopy na charakteru a v ještě děsivější podobě zasahuje výchovu nových generací.

Jedním z těch, jehož bychom zařadili do další – třetí skupiny občanů, je Albert Černý, jehož „life story“ je dokladem vývoje jedné z mnoha variant nepoddajné mravní osobnosti vzdorující „životu ve lži“, vstupující na cestu sebepoznání a sebeuvědomování a daleko překračující meze lhostejnosti i strachu z projevených obav o osudy vlastní země.

Jsou dva pojmy, jejichž sublimace v individuálním životě naznačuje směr komplexního prožívání – intelektuální odvaha a občanská statečnost; jejich nedostatek vede k defetismu, k obavám o vlastní postavení ve společnosti i k falešným obavám o osud vlastního díla a k pocitu stísněnosti, že ještě teď za mého života, já sám, osobně, nebudu přítomen a nebudu zažívat blahodárné vědomí společensky uznávané kvality (je to neschopnost smířit se se životem bez slávy a bez proslulosti v obecném povědomí). Naopak, jejich přítomnost je zárukou neodvozeného rozhodování, schopnosti zbavovat se nadbytečných závislostí materiálních i duchovních a schopnosti iniciativního jednání.

Když se Albert Černý v roce 1968 veřejně angažoval v opavském Klubu angažovaných nestraníků, nebylo možno odhadovat, kam

^a V textu uloženém v soudním spise k případu R. Battěka je uvedeno „dvojtvárné“.

jeho iniciativa dostoupí, jak se zachová v okamžiku osobní či společenské krize, co si uchová ze svého optimismu společenských perspektiv, s nimiž přistupoval k organizování a přesvědčování nedůvěřivých a často netečných spoluobčanů. Byla to výjimečná příležitost projevit racionální intelekt, do té doby tlumený emotivním povoláním herce i specifickým prostředím kumštýřské společnosti. Jeho racionalita byla důsledná; projektovala se v požadavku koncepčně podložené veřejné práce. Bylo to tehdy jen krátké období naznačující možnosti jakési celospolečenské renesance. Už sám fakt, že občan může vyjádřit své pochybnosti, diskutovat o potřebných sociálně politických změnách, hledat své osobní uplatnění v obecně prospěšné práci, v organizování se, v působení na spoluobčany, vzbuzovala ve všech stejnou naději. Neurčitost a fluidnost politických představ tehdejší vládnoucí garnitury stále navozovala potřebu promýšlet možnosti angažované práce nekomunistů, míru jejich podpory oficiálnímu trendu, ale především otázku autonomního, rovnoprávného sociálního a politického partnerství s výhledem na prosazení hlavních zásad demokracie. Už v tomto období horečné aktivity se zřetelně projevila Černého vlastnost řadit důvody a soudy do logické souvislosti, snaha po vypracování ucelené dlouhodobější koncepce společensky opravného programu, snaha určit úkoly a prostředky, metodické i organizační, k tomuto cíli potřebné. Diskusní setkání v Opavě byla zásluhou také jeho aktivity. Avšak osud „malého národa“, což bylo téma, k němuž se vracel ve svých úvahách, se opět jednou naplnil měrou vrchovatou – srpnová bratrská pomoc v roce 1968 naplnila také osud Alberta Černého. Jeho představy o společenské angažovanosti byly redukovány návratem k centralizovanému modelu řízení státu a občanů. Začalo období osobních peripetií tolik příznačné pro příslušníky oné třetí kategorie občanů, kteří nebyli ochotni vyměnit svoji lidskou – mravní identitu za poklidné prožívání v relativním nadbytku, s relativní prestiží v přiměřeně dobrém zaměstnání. Tím se dovršila jedna důležitá etapa života v té době jednatřicetiletého člověka. Záznam o létech předcházejících může být stručný:

Albert Černý se narodil 4. února 1937 v Bratislavě. Za okupace žil s rodiči v Praze; po válce se rodina přestěhovala do Krnova, kde

vystudoval střední školu. Po maturitě studoval v Praze Akademii múzických umění – obor herectví, ale během prvního ročníku studia zanechal. Po absolvování vojenské prezenční služby pracoval jako inspicient v divadle v Opavě (1960–1961) a jako herec v Českém Těšíně (1961–1967). Vrátil se opět do opavského divadla, kde zpíval ve sboru. Pro svoji veřejnou činnost v opavském Klubu angažovaných nestraníků i v období po srpnové vojenské intervenci musel odejít z opavského divadla. To, co následovalo, je pak příznačné pro osudy těch, kdož se neuměli či nechtěli podřídit dočasné a přechodné moci stavějící jedince před alternativu odevzdat císaři, co císař za své považuje a určuje, a získat za to větší či menší služebnost anebo si ponechat svoji lidskou morálku a hrdost a přijmout na svá bedra všechny osobní starosti své, ale i starosti mnohých nepevných, nestatečných a rozkolísaných.

Po odchodu z opavského divadla získal Albert Černý místo v Mahenově činohře v Brně, kde pracoval nejprve krátce jako inspicient, pak jako elektrikář. Pokyny konsolidační kádrové politiky byly však důsledné – i tuto práci musel zanechat a byl z Mahenovy činohry propuštěn. Od r. 1971 pracoval jako řidič tramvaje, poté jako řidič dodávkového vozu a v poslední době před zatčením jako řidič osobního vozu u Okresního výboru Čs. červeného kříže Brno-venkov.

Změna prostředí, starost o rodinu a výchovu dvou dcer, určitá sociální izolovanost v nových podmínkách a tvrdá politická realita nutily k životní přeorientaci, k rozvaze nad dalšími možnostmi – k hledání nových perspektiv. První polovina sedmdesátých let zastihuje Alberta Černého v určitém útlumu – jsou to však léta jeho osobního vyžívání, doba věnovaná studiu, seznamování se s teoriemi sociálních učení, filozofické rozjímavosti a hodnocení výsledků posrpnové konsolidace. Následující období Charty 77 – jejího základního prohlášení, znamenalo konec pouhé sebereflexe a vstup do nové aktivní práce, zpočátku jako neproklamovaného příslušníka chartistického společenství. Černý si uvědomoval význam nezávislé kultury, potřebu její existence, jejích výkonů i za ztížených podmínek a nutnost jejího vlivu ve společnosti. Současně domýšlel možnosti aktivity politické a nikdy nepochyboval

o potřebnosti koncepční politické práce v nenormálních podmínkách totalitní struktury. Svůj promyšlený demokratismus spojoval nejen s výrazným příklonem k socialistické a samosprávné tendenci z nedoktrinálních pozic, ale vždy kladl důraz na morální východiska jakéhokoliv politického rozhodování, v němž hlavní nebyla nikdy tvrzení, teze a poučky autorit a uzavřených soustav, ale kvalifikovaně promyšlený a tedy optimální model na úrovni možností dané společnosti.

Jeho angažovanost mu vynesla zájem Státní bezpečnosti a na jaře^a 1978 dvoudenní zadržení, výslech a domovní prohlídku, při níž byly zabaveny samizdatové knihy českých spisovatelů i politické texty formulující názory a východiska nezávislého socialismu. Po tomto zásahu se stává Albert Černý veřejným signatářem Charty 77 a později začíná působit jako proklamovaný člen Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.² Účastnil se na jeho práci a plnil úkoly ve spojení se svým domicilem.

26. března 1979 byl zadržen jako podezřelý, vyslýchán a 30. dubna 1979 byla na něho uvalena vazba na základě obvinění podle § 10 odst. 1c pro poskytování pomoci k spáchání trestného činu a podle dnes již proslulého § 98 odst. 1 pro podvracení republiky. Zdá se, že se naplnila další etapa konstituující se osobnosti Alberta Černého. Represivní moc označuje podle svého výběru, kdo bude trestně stíhán a kdo pro stejnou aktivitu stíhán nebude. Je to „chytřé“ vytváření opoziční „elity“ a pokus o narušování vzájemných vztahů nezávisle angažovaných občanů. Ale ani takovéto pracné a toporné konstrukce nedojdou svého cíle. Solidarita otřesených platí pro všechny – pro ty za mřížemi i pro ty před nimi. Morální občanství Alberta Černého však nerezonovalo jen na vědomí represivní moci. Připomíná se také nám v pasážích jeho stati Pohled na problém českého národa,³ v níž se zamyslel nad současnou krizí naší národní komunity i nad potřebou spontánní společenské aktivity. Jak by mohl být rušivým společenským živlem autor, kterého trápí lidská lhostejnost:

^a V textu uloženém v soudním spise k případu R. Battěka byl původně uveden časový údaj „počátkem roku“, který byl přeškrtnut a nahrazen slovy „na jaře“.

„Systém státně politických prověrek, které mohou mít za následek existenční postih a o nichž nikdo nemůže předpokládat, že byly definitivně ukončeny, psychický nátlak a přehnané ideologizování i těch nejméně významných stránek života, vedené všemi sdělovacími prostředky, doslova nutí obyvatelstvo k uzavřenosti, k preferování konzumního způsobu života a k morálce vlažnosti. Většině obyvatelstva jsou osudy země ne-li přímo lhostejné, pak jí alespoň nestojí zato nosit pro ni vlastní kůži na trh; a menšina obyvatelstva, které osudy země lhostejné nejsou, má strach své obavy vůbec projevit. Tuto lhostejnost a strach provází morální a pracovní apatie, kdy jediným stimulem práce je úzce sobecký vymezený prospěch. A to je to nejhorší, co mohl násilný zásah do života našeho národa způsobit.“

Zcela nekonvenčně posuzuje vnější známky ztráty naší národní a státní suverenity: „Na první pohled by se mohlo zdát, že hlavní příčinou současné situace je přítomnost cizí armády na našem území, protože to vzbuzuje oprávněný pocit ztráty státní i národní suverenity, strach, nechuť a také neschopnost v takové situaci usilovat o nějaké pozitivní řešení.“

Avšak strach, nechuť a neschopnost řešit vlastní problémy tu nejsou důsledkem přítomnosti cizí armády, nýbrž tato přítomnost je důsledkem toho, že jsme neuměli, nechtěli anebo se báli svoje problémy sami a včas řešit. Kořeny této neschopnosti je nutno hledat ve vývoji chápání národní – ale také osobní – suverenity od obrození po dnešek.“

Černý je až neúprosně kritický při posuzování schopnosti národní rezistence, vůle k budování státu odpovědnou prací, a to už od vzniku republiky: „Rozbití a zánik ČSR byly především důsledkem toho, že občanům scházela ten pocit individuální občanské odpovědnosti vůči jejich státu, společnosti i vůči jim samým. Proto ta neschopnost občanů řešit problémy, které už nebyl schopen řešit státní aparát, neschopnost převzít odpovědnost za obranu státu do vlastních rukou. (A je otázka, zda si národ bránit se vůbec přál, když už bylo jasné, že nikdo jiný ho bránit nemůže než on sám.) Logickým výsledkem byl postoj národa vyjádřený heslem „přikrčit se a přežít“, uchránit národ před ztrátami na životech. Ale zač

stojí národ, který je ochoten vykonat pro sebe jen to, že přežije? Cožpak smysl existence národa je v pouhé jeho existenci? Při vši úctě k těm, kteří za národ bojovali a položili i život, musíme tuto otázku položit převážně většině národa.

Mám-li tedy stručně vyjádřit podstatu našeho národního postoje k vlastnímu státu a k vlastnímu osudu – pak je to vyčkávání: v letech 1914–18 jsme čekali, jak dopadne válka; v roce 1938 jsme čekali, jak o nás rozhodnou naši spojenci a jak se pak rozhodne náš prezident; ve 2. světové válce jsme čekali na to, kdo nás osvobodí; v roce 1948 jsme čekali, jak se dohodne čelný představitel prosovětské skupiny s prezidentem; v roce 1968 jsme přes veškeré občanské nadšení a aktivitu klidně a důvěřivě čekali na jedinou možnou reakci jedné ze supervelmocí na danou střeoevropskou situaci. A přitom všem jsme byli schopni jenom tu více tu méně účinných gest: strhávání rakouských orlů, manifestací před parlamentem, symbolické stávky, aniž jsme vlastně věděli, zač stávku jeme – a malování azbukou po zdech.“

Ve svých vývodech důsledně sleduje traumatizaci národa a narušování jeho „společenského charakteru“ (D. Riesman) v rozhodujících etapách národní existence: „Všechny klíčové události v dějinách našeho národa, ve kterých jsme se neosvědčili jako celek, zanechaly na charakteru každého jednotlivce své stopy. Bezmocnost, nedostatek sebedůvěry a strach jednotlivce tak formovaly budoucí charakter a budoucí selhání celého národa. Ukazuje se, že emancipace národa bez současné emancipace jedince není skutečně možná.“

Potřebu celospolečenské spontánní aktivity a výchovu jednotlivce k charakterové pevnosti vidí Albert Černý takto: „Ale přitom je už dnes zcela jasné, že řešení jakékoli současné složité situace, která je navíc nutně spjata se složitou situací mezinárodní (a ta je mimo jiné také důsledkem překotného a nezvládnutého vývoje technické civilizace 20. století se současným zaostáváním vývoje myšlení a etiky), že toto řešení není možné s vyloučením svobodné účasti kterékoli vrstvy společnosti a s vyloučením její podstatné části už vůbec ne. K řešení je třeba sil a vědomé vůle všech.“

Uvažme nyní, co by mohlo uvolnit tu spontánní celospolečenskou aktivitu, kterou tak potřebujeme. Obnovení suverenity státu? Ano. Tedy odchod cizích vojsk? Otevřel by tento odchod prostor pro svobodné a demokratické úsilí o nápravu? Obnovil by suverenitu národa a jedince? – Obávám se, že odchod vojsk sám nikoli.

Kořeny naší současné krize tkví totiž v nás samých, v naší osobní nesamostatnosti. Naše národní krize je krize mravní. I kdyby nebylo státního aparátu, který má sám dostatečné prostředky k účinné kontrole společnosti, nebudeme schopni řešení, dokud nezačneme znovu, od samého začátku.

Pokud nezačneme trpělivě pracovat na vlastní výchově k vědomí povinnosti vůči sobě i jiným, k chápání pojmu spravedlnosti, k individuální odpovědnosti za současnost i budoucnost společnosti, za její stav a kvalitu – dokud nedovršíme naše národní obrození ve smyslu obrození jedince, jeho osobní suverenity, důstojnosti a svobody.“

Uvěznění Alberta Černého je planou pohružkou lidí zavírajících oči nad nespravedlností v naději, že bude odpuštěna a zapomenuta. Je to cesta z iluze reality do reálné iluze, ale žádné východisko a řešení.⁴

Listy (Řím) 9, 1979, č. 5 (říjen), s. 5.

POZNÁMKY

¹ Článek „Morální občanství Alberta Černého“ měl být podle sdělení VONS č. 113, dokument č. 113, „Člen VONS Albert Černý stále ve vazbě“ vydán výborem současně s tímto sdělením. V Informacích o Chartě 77 však nebyl nikdy publikován.

Článek se stal jedním z důvodů pro odsouzení Rudolfa Battěka Městským soudem v Praze pro trestný čin podvracení republiky (mimo to byl odsouzen i pro trestný čin ublížení na zdraví). Podle rozsudku Městského soudu v Praze z 28. 7. 1981 se Rudolf Battěk jako člen VONS ujal případu A. Černého. V rozsudku bylo dále uvedeno: „*Jako podkladový materiál k případu Alberta Černého obžalovaný vypracoval dne 21. 5. 1979 pojednání*

„Morální občanství Alberta Černého‘. V této pětistránkové písemnosti přímo i nepřímo napadal socialistické státní zřízení republiky a snažil se vytvářít dojem, že ČSSR je ‚policejním státem‘. Uvedený pamflet byl uveřejněn v č. 5 Pelikánových ‚Listů z r. 1979‘ a jako autor byl uveden obžalovaný.“ MS v Praze, soudní spis k případu Rudolfa Battěka (spis. zn. 1 T 16/81) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, spis. zn. Rt 15/90; rozsudek je uložen též in: LP, Sb. VONS, inv. č. 27, sign. I/1, kart. 14. K případu Rudolfa Battěka viz sdělení VONS č. 140, 189, 227, 260, 275 a 483, dokumenty č. 141, 190, 228, 261, 276 a 486, a dokumenty č. 1167 a 1173.

- ² Jméno Alberta Černého jako nového signatáře základního prohlášení Charty 77 se objevilo v dokumentu Charty 77 č. 20 z 10. 10. 1978 spolu s dalšími 49 osobami, které se k základnímu prohlášení přihlásily. CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (eds.): *CHARTA 77: Dokumenty 1977–1989*, sv. 1, Praha 2007, s. 171. Jako člen VONS je poprvé uváděn v souhrnném sdělení výboru č. 63 ze 4. 1. 1979, dokument č. 63.
- ³ Tento text je uložen in: ABS, vyšetřovací spis k případu Alberta Černého, sign. V 11030 Brno, dokumentace.
- ⁴ K případu Alberta Černého viz dále sdělení VONS č. 97, 113, 150, 152 a 173, dokumenty č. 97, 113, 151, 153 a 174.